

Lyudmyla Shevchenko

National Technical University of Ukraine 'Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute', Ukraine
ORCID: 0000-0001-7876-6733

Латинська мова в інтелектуальному житті європейців ХХ–ХХІ ст.

The Role of Latin in the Intellectual Life of Europeans in the Twentieth–Twenty-First Centuries

Abstract

In the twentieth–twenty-first centuries, Latin is used as the language of European culture, and not only in certain areas of intellectual life. Many scientific journals publish the main text of articles in national languages, accompany them with a Latin abstract, or find a place for Latin poems, humorous stories, crosswords, etc. Some journals were printed entirely in Latin e.g., *Latinitas* (Vatican), *Palaestra Latina* (Barcelona), *Vox Latina* (Saarbrücken), *Vita Latina* (Avignon), *Orbis Latinus* (Mendoza), *Melissa* (Brussels), etc. In the mid-twentieth century, a series of collections of Neo-Latin poetry written by individual authors (Hermann Weller [Tübingen, 1946], Hugo Enrico Paoli [Florence, 1961]), or multinational anthologies were published. Works inspired by dramatic events of history and social and political life of the twentieth–twenty-first centuries stand out among the galaxy of modern neo-Latinists: Hermann Weller's elegy *Y* (Tübingen, 1937) – is a profoundly allegorical work, a vivid testimony of internal emigration; a collection of neo-Latin poems "Laudes Ucrainae" ("Praise to Ukraine") by Anna Eliza Radke. "Laudes Ucrainae" includes more than 50 poems in which the poetess's civic position and attitude to the Russian-Ukrainian war are directly and unequivocally stated. Most of the poems have six language versions: Latin, Ukrainian, Spanish, German, Polish, and French.

Keywords: Neo-Latin studies, Latin language, 21st century, Anne-Ilse Radke, Herman Weller, Russian-Ukrainian War.

Взаємодія латини з європейськими мовами розпочалася практично після перших завоювань римлянами неітальських племен, отже, приблизно з III ст. до н. е. Мовна інтерференція з різною інтенсивністю тривала в добу Відродження та постренесансній епохи. Порівняно з середньовічною, латинська мова, якою європейці користувалися в наступні століття, залишається менш дослідженою. Так, скажімо, одному окремому пізньосередньовічному періоду розвитку латини присвячені численні праці: А. Білецького, Л. Блумфілда, У. Вайнрайха, Є. Верещагіна, Б. Гавранека, Н. Гаджиевої, Б. Горнунга, А. Десницької, Д. Дрбоглава, Ю. Жлуктенка, А. Мартіне, Г. Пауля, Є. Реферовської, В. Розенцвейга, Н. Романової, С. Семчинського, Б. Серебрєннікова та ін. Значна роль у дослідженні латиномовної медієвістики належить польським ученим – Є. Аксеру, К. Вейзенгоф-Брожковій, Д. Гвізу, В. Серадзану, Т. Хинчевській-Геннель, І. Чарцінському, Е. Юнг-Пальчевській, які, добираючи матеріал для своїх студій, нерідко черпають його в українсько-польському порубіжжі.

Однак тексти, датовані Ренесансом (і постренесансними епохами, включно з сьогоденням), коли провідною серед користувачів латинської мови стала тенденція до відродження і дотримання класичних норм граматики і синтаксису, – не менш цікаві для вивчення. Новолатинська література – загальноєвропейське явище: завдяки їй утворився єдиний інтернаціональний контекст, бо латина була засобом спілкування між освіченими людьми інтернаціональної „Республіки вчених” і залишається ефективним засобом проникнення у глибину віків. Виразальні можливості цієї класичної мови тривалий час залишалися більшими, ніж у національних європейських, оскільки вона належала до відграничених мов давньої цивілізації, чий інтелектуальні набутки і сьогодні не втратили свого значення; гуманісти лише очистили латину від середньовічного нашарування елементів нових європейських мов, реставруючи античні літературні традиції.

Упродовж багатьох століть лише латина мала письмову форму (більшість європейських народів здобулися на власну писемність

у ХІІІ–ХV ст.), і володіння нею було привілеєм освічених верств суспільства. Латиномовна творчість стала своєрідною школою стилістики, що сприяла формуванню національних літератур¹. А проте у другій пол. ХІХ ст. поширюється цілком протилежна думка, прихильником якої був, наприклад, німецький філолог-класик Карл Негельсбах: „Розвиваючись, народні мови явили світу такі багатства, з якими мова древніх уже не спроможна була змагатися”². Важко повірити, але погляд на латину як на гальмівний чинник у розвитку національних літератур панував у європейському літературознавстві майже до середини ХХ ст.

Однак ситуація докорінно змінилася: філософсько-художні тексти латинською мовою, які датуються ХVІ–ХХ ст., є об’єктом дослідження неолатиністики – молодій дисципліни, що в ХХ ст. відокремилася від класичної філології і нині швидко розвивається завдяки науковим осередкам. Зокрема, 1995 р. у Львові було засновано Інститут неолатиністики – з ініціативи Мирослава Трофимука і згідно його концепції. У Словаччині подібною науковою проблематикою займаються наукові співробітники Славистичного інституту Яна Станіслава Словацької академії наук (Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie, <http://slavu.sav.sk/index.php>), зокрема, Сворад Заварський. У Польщі існує Центр ренесансних студій (Centrum Badań nad Renesansem, <http://humanitas.filg.uj.edu.pl>), Осередок досліджень античної традиції (Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną, <http://www.obta.uw.edu.pl/pl/node/47>). В Італії неолатиністичну тематику розробляє Інститут європейської інтелектуальної лексики та історії ідей при Навчально-дослідницькій національній раді Італії (ILIESI-CNR) у співпраці з бельгійськими і британськими колегами та багато інших.

¹ О. Tsyhanok, *Z istorii latynskykh literaturnykh vplyviv v ukrainskomu pysmenstvi XVI–XVIII st.*, Pedahohichna Presa, Kyiv 1999, s. 11.

² *Latinskaya stilistika Negelsbakha, prispособlennaya dlya russkikh shkol Aleksandrom Strakhovym*, Moskva 1875, s. 2.

Нині в розпорядженні знавців і дослідників – різножанрова латиномовна поезія, об'ємна романістика (включно з такими маргінальними видами, як порнографічний роман), історіографія, безмежна кількість наукових трактатів, величезний корпус латиномовної теології, приватна та офіційна епістолярія – „іншими словами, можна віднайти латиномовні паралелі та аналоги для всіх видів письма, що зустрічаються в національних літературах Європи”³.

Дослідження в галузі неолатиністики провадять українські, польські, литовські, словацькі, чеські, італійські, німецькі, англійські вчені-неолатиністи: Т. Бенковський⁴, С. Заварський⁵, Д. Сакр⁶, С. Скіміна⁷, А. Сков'єрова⁸, М. Цитовська⁹, С. Нартовський¹⁰ etc.

Мета цього дослідження – дослідити поширеність використання латинської мови та латиномовних праць в інтелектуальному житті європейців ХХ–ХХІ ст. та схарактеризувати основні форми і вияви цього процесу.

Як і в інших країнах Європи, українські неолатиністичні студії на різноманітному текстовому матеріалі стартували в сере-

³ Dzh. Binns, *Harriot ta latynomovna kultura yoho chasu. Renesansni studii*, Vyd-vo KPU, Zaporizhzhia 2009, s. 29.

⁴ T. Bienkowski, *Poezja nowolacińska* [w:] *Sownik literatury staropolskiej (Średniowiecze. Renesans. Barok)*, red. T. Michałowska, Wrocław 1990.

⁵ S. Zavorsky, *Confessional Polemic as a Neo-Latin Genre: The Example of Opuscula Polemica by Martinus Szent-Ivany from the Turn of the 18th Century* [in:] *International Association for Neo-Latin Studies. XIV Congress, Uppsala, 2009. Programme and Information*, Universitetsstryckeriet, Uppsala 2009, s. 162.

⁶ D. Sacré, J. Ijsewijn, *Companion to Neo-Latin Studies*, pt. 1: *History and Diffusion of Neo-Latin Literature*, Leuven University Press, Leuven 2008.

⁷ S. Skimina, *Neolatina. Przyczynki do studiów nad polskimi poetami nowolacińskimi* [w:] „Pamiętnik Literacki”, nr 37, 1947, s. 166–180.

⁸ A. Škovierova, *Latinské tlače slovenských autorov v Čechách do roku 1621* [in:] „Knížnice a informace”, roč. 34, č. 3–4, 2002, s. 146–151.

⁹ M. Cytowska, *Studia Neolatina: pięć odczytów*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1983.

¹⁰ W. Nartowski, *Stan włościański w utworach poetyckich pisarzy polskich doby renesansowej (XVI wieku): studium historyczno-literackie*, nakł. Towarzystwa Ludoznawczego, Lwów 1917.

дині ХХ ст. Зацікавлення латиномовними творами українських письменників виникає спочатку у класичних філологів: Наталя Корж розглянула синтаксичні особливості латиномовних текстів Григорія Сковороди (1955)¹¹; праця Ніни Безбородько (1972) присвячена специфіці функціонування латини в українському науковому середовищі (філософські трактати ХVІІ ст.)¹²; дослідження Ольги Лефтерової (1998) щодо фонові інформації та її ролі в індивідуальному мовленні – на матеріалі латиномовних творів Станіслава Оріховського¹³ та Валентини Миронової, яка 1999 р. на основі гродських і земських судових актів дослідила граматичні особливості латинської мови в Україні ХV–ХVІ ст.¹⁴ Прикметно, що перелічені дисертації стосуються текстів, написаних упродовж ХV–ХVІІІ ст., коли латина найактивніше функціонувала в інтелектуальній сфері Центральної та Східної Європи.

Зрештою, це й зрозуміло: коли йдеться про ситуацію в Україні, то латинська мова у ХVІ–ХVІІІ ст., порівняно з тогочасною книжною українською, мала більший досвід побутування у світській літературі, а отже, надавала письменнику ширші можливості для самовираження, була більш придатна для культивування низки світських жанрів, написання наукових трактатів; окрім того, перекладаючи свій твір латиною, автор автоматично розширював читацьку аудиторію в кілька разів. Однак новолатинська література виходить далеко за межі періоду ХV–ХVІІІ ст.: однією з найпізніших наукових праць, написаних і захищених латинською мовою в Києві 1845 р., є дисертація професора кафедри фізіологічної анатомії та мікроскопії Київського університету

¹¹ N. Korzh, *Mesto i osobennosti latinskoho yazyka v tvorchestve H. Skovorody*, dys. ... kand. filol. nauk, Kharkov 1955.

¹² N. Y. Bezborodko, *Uchenaya latyn na Ukraine* [v:] „Voprosy yazykoznaniiya”, nr 11–12, 1978, s. 85–92.

¹³ O. Lefterova, *Fonova informatsiia ta yii rol v indyvidualnomu movlenni (na materialy latynomovnykh tvoriv S. Orikhovskoho)*, dys. ... kand. filol. nauk, Kyiv 1998.

¹⁴ V. M. Myronova, *Hramatychni osoblyvosti latynskoi aktovoi movy XV–XVI st. v Ukraini*, avtoref. dys. ... kand. filol. nauk, Kyiv 1999.

Олександра Вальтера¹⁵,¹⁶, у якій учений істотно наблизився до наукового розв'язання проблеми ковтуна (запалення сальних залоз на голові, яке виникає внаслідок порушення гігієнічних умов) – предмету зацікавлення десятків європейських учених упродовж XVI–XIX ст.

За радянських часів в Україні традиція вивчати латинську мову й користуватися нею в інтелектуальному житті була значно послаблена: кафедра класичної філології постійно діяла лише у Львівському державному університеті ім. Івана Франка; 1993 р. було відновлено роботу відділення класичної філології в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, а ще через рік – у Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна. На початку 90-х рр. XX ст. в Україні були створені численні гімназії, ліцеї, колегіуми. Так, у гуманітарному при КНУ ім. Тараса Шевченка та медичному при НМУ ім. О. О. Богомольця ліцеях провадиться викладання латинської мови за інтенсивною програмою, як результат – після закінчення дворічного курсу навчання учні можуть читати оригінальні тексти античних авторів.

До сьогодні латинська і давньогрецька мови входять до шкільної програми загальноосвітніх навчальних закладів Німеччини, Франції, Іспанії, інших європейських країн, що значно спрощує випускникам перехід до навчання у вищій школі. Зрештою, латина стане в пригоді і тим, хто не вступатиме до університетів, адже її уроки сприяють розкриттю духовних здібностей, розвивають мислення, духовну і фізичну культуру; молоді люди вчаться зрозуміло висловлювати свої думки.

У XX–XXI ст. латину знову використовують як мову людської культури, а не лише в окремих ділянках інтелектуального життя (наука, церква, міжнародна дипломатія). Чимало наукових

¹⁵ A. de Walther, *De mechanismo implicationis pilorum in plica polonica*, Kioviae 1845.

¹⁶ L. Shevchenko-Savchynska, *Latynomovna ukrainska literatura. Zahalnyi ohliad*, Mediivist, Kyiv 2013.

часописів, публікуючи основний текст статей національними мовами, супроводжують їх латинською анотацією – наприклад, польський „Meander” (Варшава), або знаходять місце для латиномовних віршів, гумористичних оповідань, кросвордів тощо, як, наприклад, міжнародний науково-популярний журнал „Greece and Roma”, що видається англійською мовою. Цілковито латиною друкувалися в ХХ–ХХІ ст. періодичні видання: „Latinitas” (Ватикан), „Palaestra Latina” (Барселона), „Vox Latina” (Саарбрюкен), „Vita Latina” (Авіньйон), „Orbis Latinus” (Мендоса), „Melissa” (Брюсель) та ін., які, поміж іншим, регулярно оприлюднювали результати роботи з унормування новолатинської лексики. Усередині ХХ ст. яскравим явищем стала ціла низка збірок новолатинської поезії як окремих авторів – Германа Велера (Тюбінген, 1946), Уго Енріко Паолі (Флоренція, 1961), так і багатонаціональні антології, наприклад „Vita Camena” (Цюрих, 1961) – добірка текстів п’ятдесятьох авторів із сімнадцяти країн (носіїв не лише романських, германських, а й слов’янських мов) чи подібний збірник „Carmina Latina recentiora” (Ляхлінген, 1974) etc.

Латина повертається до статусу мови „*Respublicae literariae*”: вона використовується не лише в серйозному контексті, де її присутність абсолютно необхідна (описи нових таксонів у ботаніці, у деяких видах документів, термінологія медицини, юриспруденції тощо); нерідко філологи-класики листуються латинською мовою; в академічному середовищі виголошуються цілковито латиномовні промови з урочистих нагод – при цьому нікому не спадає на думку додавати синхронний переклад. Латинською мовою написана „Magna Charta Universitatum” (Болонья, 1988), студентський гімн „Gaudeamus igitur”, гімн Європейського Союзу, латиною перекладені класичні твори дитячої літератури: „Пригоди Піноккіо” (пер. Уго Енріко Паолі), „Вінні Пух” (пер. Александр Ленард), „Гобіт” (пер. Марк Вокер), „Гаррі Поттер і філософський камінь” (пер. Пітер Нідгем), фольклорні пісеньки про Мері та ягня etc. Про роль латини у створенні міфологічної реальності Середзем’я Джоном Р. Толкієном і Гогвортсу Джоан Роулінг написані поважні наукові дослідження.

За словами проф. Феоніли Нікітіної, кінець XIX – початок XX ст. позначені зростанням в Європі та Латинській Америці інтересу до можливості відновлення функцій латинської мови, які вона виконувала у XVII – на поч. XIX ст.¹⁷ 1956 р. у м. Авіньйоні (Франція) відбувся перший конгрес „живої латини”, який нині проводиться регулярно в різних європейських країнах. 1967 р. у Римі було засновано Академію сприяння латинській освіченості, яка координує дії, пов’язані з використанням і розвитком класичної мови. Рух „*Latinitas viva* – Жива латина” сьогодні має на меті посилення інтеграції народів Європи шляхом використання латинської мови як наднаціональної.

За всіма ознаками, латина не виходить із вжитку, а зазнає чергової реінкарнації. Чи не найбагатшою на осередки прихильників живої латини у XX–XXI ст. залишається Німеччина, де діє засноване 1932 р. у Мюнхені товариство „*Societas Latina*” (нині з центром у Саарбрюкені), його часопис „*Vox Latina*” виходить друком п’ять разів на рік; щорічно в Аменебурзі проводиться міжнародний захід „*Septimana Latina*”, працює низка наукових шкіл, що гуртують навколо себе як фахівців, так і шанувальників неолатиністики. Традиція використання і вивчення латинської мови, відродженої до класичного зразка, а потім оновленої, тут дуже давня: широко відома збірка творчості вагантів „*Carmina Burana*” була створена на німецьких землях у XII, віднайдена в Баварії у XIX, покладена на музику Карлом Орфом у XX ст. і нині зберігається в Німеччині. Від середини минулого століття і дотепер активно створюють і публікують свої латиномовні твори численні місцеві автори: Герман Велер, Рейнард Брюн, Анна Еліза Радке (поезія), Зіґрід Альберт (літературознавчі дослідження)¹⁸, Вільям Блум (політологія) та багато інших.

¹⁷ F. O. Nikitina, *Latynska mova* [v:] *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*, red. I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak ta in., t. 16, NAN Ukrainy, NTSh., Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Kyiv 2016, <https://esu.com.ua/article-53405>, [27. 11. 2022].

¹⁸ Hermann Weller, Anna Elissa Radke, Sigrid Albert, Wilhelm Blum.

Серед плеяди сучасних неолатиністів особливо вирізняються ті, чиї твори насліджені драматичними подіями історії та суспільно-політичного життя ХХ–ХХІ ст. Передусім, йдеться про Германа Велера і його латиномовну елегію „Y”¹⁹ (Тюбінген, 1937) – глибоко алегоричний твір, яскраве свідчення внутрішньої еміграції. Недарма за кілька років до створення цього тексту автор сформулював свою позицію (чи навіть місію) у висловлюванні про новолатинську поезію: „...Ist zwar nicht volkstümlich, dafür braucht sie aber auch nicht mit dem Beifall der Massen zu rechnen und sich von ihm leiten zu lassen. [...] Der lateinische Dichter der Gegenwart ist [...] frei und unabhängig – Вона не популярна, але їй не потрібно рахуватися з оплесками публіки і керуватися ними. [...] Латиномовний поет сучасності [...] вільний і незалежний”²⁰.

Герман Велер вивчав право і класичні мови в Берліні і Тюбінгені. Він склав державний іспит з латинської, грецької, французької мов та івриту, досконало володів англійською, італійською, гінді, фарсі. Впродовж 1913–1931 рр. працював гімназійним учителем латинської й давньогрецької мов в Ельвангені. Від 1930 р. – викладач університету в Тюбінгені. Саме Герман Велер 1932 р. став засновником і першим головою „Societas Latina” – товариства, яке мало на меті культивування латини як світової мови сучасності та майбутнього²¹. 1933 р. в Римі, на Третьому національному конгресі з романістики, Джузеппе Морабіто прочитав лекцію „De Hermannii Weller Latinis carminibus”, чим затвердив Велера в статусі благонадійного автора. Саме тому міська влада Ельвангена 1931 р. вирішила перейменувати одну з вулиць міста на Hermann-Weller-Strasse – ця назва залишається й досі.

¹⁹ H. Weller, Y, http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost20/Weller/wel_cyps.html, [30. 12. 2022].

²⁰ H. Weller, *Lateinische Dichtung der Gegenwart* [in:] „Die Literatur”, 1934, s. 632–635.

²¹ Programatisch G. Lurz, *Wozu eine Societas Latina?* [in:] „Societas Latina”, nr 1, 1932, s. 1–4.

Герман Велер – найуспішніший німецький учасник поетичного конкурсу „Certamen poëticum Hoenuffianum” для новолатинських поетів, що проводився в Нідерландах від 1844 до 1978 р. Він брав участь у змаганні 23 рази і 13 разів брав першу премію, решту разів удостоївся відзнаки „Magna Laus”. 1938 р. саме за елегію „Y” Герман Велер знову отримав нагороду переможця – 250-грамову пам’ятну золоту медаль та видання твору коштом Академії.

Сюжет твору цілком прозорий, а форма легка і вишукана: уві сні поетові й шанувальникові античних метрів привиділося, що літери алфавіту з Горацієвого тому оживають і що літера А (dux, тобто вождь абетки) у демагогічній промові закликає до знищення чужорідної літери. У намагається довести своє право на існування, наводячи всім відомі і потрібні слова (rhythmus, hymnus, syllabus), але інші літери не слухають її, ув’язнюють і сперечаються, яку кару вибрати. Скориставшись невизначеністю, У розриває пута, вибирається на підвіконня і, розкинувши, як крила, рученята, прощально всміхнувшись поетові, кидається з вікна в сад. Від сорому за свою боязкість і нерішучість (171–172 рядки), через які не допоміг вигнаниці, і водночас із любові до неї (174 рядок) поет теж кидається з вікна. Зрештою всі залишаються живі, більше того, поет стає свідком, як сам володар світу Зевс відновлює справедливість, оскільки гнана літера У є частиною його імені – Ζεύς.

Якщо елегія „Y” описує сучасні авторові суспільні реалії в алегоричній формі (один із закидів Герману Велеру – його нерішучий осуд антисемітизму), то в збірці новолатинських віршів „Laudes Ucrainae – Хвала Україні” Анни Елізи Радке цілком прямо і недвозначно заявлена громадянська позиція поетеси та її ставлення до російсько-української війни. Анна Еліза Радке народилася 1940 р. в Гамбурзі. Там вона розпочала вивчення класичної філології, славістики, філософії, християнської лютеранської теології, а пізніше в Марбурзі цілком присвятила себе цій справі. Перекладати з латини класичних авторів і писати власні вірші латиною Анна Еліза Радке почала давно – перші збірки

побачили світ ще у 80-х роках ХХ ст.; далеко неповна її різножанрова бібліографія виглядає так: 1) збірки віршів латинською мовою – „Musa exsul” (1982), „Harmonica vitrea” (1992), „In reliquiis Troiae” (1995), „Ars paedagogica” (1998), „Cantica spiritualia” (2007), „Molossula” (2009), „Iubila natalicia” (тримовна збірка: латинською, німецькою, польською, 2009), „Finis amorum” (2012), „Dialogi” (латиномовні п’єси, 2015), „Io et Dio” (2021), „Laudes Ucrainae” (2022). Переклади з латинської мови: „Мій Марбурзький Гораций” (1990), „Катул” (1992), „Крихка ідилія” (еклоги Вергілія) (2013). Переклади з німецької латинською мовою: „Florilegium Eichendorffianum” (2010), „Aliquid de pumilionibus” (2015), „Quam mirabilis est Panama” (2017).

Латиномовні твори А. Е. Радке (переважно вірші) для дітей²² – призначені не лише для урізноманітнення читацької аудиторії, це також частина педагогічної діяльності, спрямованої на зародження інтересу до античної культури і латинської мови в дошкільнят і молодших школярів.

До „Laudes Ucrainae” увійшли вірші, написані 2022 р. Уперше збірка була видана у квітні як миттєва реакція поетеси на російську агресію, а в жовтні 2022 р. здана до друку її істотно доповнена версія (у квітневій збірці 13, у жовтневій – понад 50 віршів). Перше видання – двомовне: латиномовні поезії, доповнені ілюстраціями Ришарда Валька та авторським перекладом німецькою, друге – полімовне: більшість віршів мають шість мовних версій (латинську, українську, іспанську, німецьку, польську, французьку). Латинська та німецька належать Анні Елізі Радке, переклад українською, іспанською, німецькою, польською, французькою здійснили колеги авторки, неолатиністи з різних європейських університетів.

Перший вірш, що дав назву збірці, починається словами: „Vere novo rursus splendescit caeruleus aether // Extensus pelli

²² Nähe in der Distanz: Latein und Griechisch 2.0, https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/klassphil/Veranstaltungen/Kommende_Veranstaltungen/DAV_programm_2022_korr04_LR.pdf, [25.09.2022].

similis sine nubibus ullis // Aspice vexillum, quo fortis Ucraina superbit! – Нова весна шатро небес напнула – // Безхмарне, синє, з сонцем золотим. // Ці кольори – то український прапор. // Його і небо огортає дим”²³ [тут і далі переклад віршів А. Е. Радке українською наш – Л. Ш.]. Вже ця перша рефлексія містить два посилення на всесвітньо відомі тексти: Псалми Давида та поезію Вергілія: 1) **extensus pelli similis** (Ps. 103; 2) – **extendens caelum sicut pellem**); 2) **At, quamquam mundus convexo pondere nutat** (Verg. Ecl. IV, 50–52).

Більше половини віршів у збірці містять рядки чи назви-ремінісценції зі Святого Письма (3), класичної римської поезії (5) і навіть фразу італійською з сучасного суспільного життя: „Santo subito!” (з історії беатифікації Папи Римського Іоана Павла II). Античні мотиви легко розпізнати не лише у змісті, а й у формі віршів: гекзаметр, елегійний дистих, ямб, алкеєва та сапфічна строфи. Таким чином, уже перше видання збірки Анни Елізи Радке свідчить: новолатинським творам ХХІ ст., як і значно ранішим, властива виразна інтертекстуальність.

У перевиданні співвідношення знаків античності, християнства та сучасності змінюється: античність (алюзії, цитати, згадки про письменників, історичних діячів, міфічних персонажів) – у 20 віршах; християнство (мотиви, ремінісценції, цитати, образи) – у 10 віршах; сучасність, ХІХ–ХХІ ст. (політичні діячі, письменники, спортсмени, відомі події, цитати) – у 24 віршах.

Упізнавані сюжети й образи з античної та християнської культури найчастіше слугують увиразненню художнього змісту віршів, їхнього настрою, наприклад, іронії та докірливості в „Ad cancellarium” („До канцлера”), осуду в „Ad matres militum Russicorum” („До матерів російських солдатів”) чи захвату й надії в „David et Goliath” („Давид і Голіаф”). Також антична міфологія допомагає авторці говорити на невимовно болючі теми військових злочинів: вірш „De Tereo altero – Про нового Терєя” чи „De Baltassare altero – Про другого Балтазара”.

²³ Тут і далі переклад праць А. Е. Радке – Людмили Шевченко.

Нечисленні вірші зі збірки, як і не є класичними прикладами інтертексту, не менш, а можливо, навіть більш поетично витончені:

- 1) „Carmen vernale – Пісня весни”
Люди без дому. Житла безлюдні.
Змії залізні чаються в траві.
І несподівано – щебет весняний.
Дрозде, здоров будь!
Та й ми ще живі!
Гіркі рефлексії:
- 2) „De bello vernali – Про весняну війну”
Серед закіптюжених гарячих руїн
Дерева цвітуть рожевим квітом
Птахи продовжують щебетати після вибухів
Мирні пісеньки
Під пекельним вогнем мовчки сидить садівник
Мертвий, із незрячими очима відкритими
О блаженний, який гуркіт війни
Вже не почує.
- 3) Поезія „De assimilatione hominum et animalium in tempore belli – Про подібність людей і тварин у часи війни”, що ґрунтується на особистих спогадах авторки:
Тікали, немов лисенята у нору – в підвал,
Принишклі, мов сарни, чекали сигналу відбою.
Так схожі звірята у лісі і діти, які
Заскочені в рідному місті страшною війною.

Порівняльний аналіз першого та другого видань збірки новолатинських віршів Анни Елізи Радке „*Laudes Ucrainae*” ми залишимо для наступної статті. Однак уже зараз можна впевнено стверджувати, що інтертекстуальність залишається невід’ємною властивістю більшості творів неолатинської літератури від зародження явища і дотепер. Зрештою, через призму інтертекстуальності весь світ постає як величезний текст, в якому все колись уже було сказане, „а нове можливе лише

за принципом калейдоскопу: змішання певних елементів дає нові комбінації”²⁴.

Ніколо Мак'явеллі вважав, що якби мовою європейської цивілізації стала не латина, а якась інша мова, вся античність швидко забулася б. Однак коли йдеться про сьогодення, латинська мова давно слугує не тільки зручним засобом передачі інформації про життя народів стародавнього світу. Наш короткий огляд засвідчує, що в XX–XXI ст. сфера застосування латини знову розширюється: в Європі, Латинській Америці зростає зацікавлення у відновленні функцій латинської мови, які вона виконувала у XVII – на поч. XIX ст., передусім – комунікативної наднаціональної мови „Республіки вчених”.

References

- Binns Dzh., *Harriot ta latynomovna kultura yoho chasu. Renesansni studii*, Vyd-vo KPU, Zaporizhzhia 2009.
- Ilin I. P., *Intertekstualnost* [v:] *Sovremennoe zarubezhnoe literaturovedenie (strany Zapadnoy Evropy i SHSA): kontseptsii, shkoly, terminy, sostav*. I. P. Ilin, E. A. Tsurhanova, Intrada, Moskva 1996, s. 207–210.
- Latinskaya stilistika Negelsbakha, prispособlennaya dlya russkikh shkol Aleksandrom Strakhovym*, Moskva 1875.
- Nikitina F. O., *Latynska mova* [v:] *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*, red. I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in., t. 16, NAN Ukrainy, NTSh., Instytut entsyklopedychnykh doslidzen NAN Ukrainy, Kyiv 2016, <https://esu.com.ua/article-53405>, [27. 11. 2022].
- Programmatisch G. Lurz, *Wozu eine Societas Latina?* [in:] „Societas Latina”, nr 1, 1932, s. 1–4.
- Tsyhanok O., *Z istorii latynskykh literaturnykh vplyviv v ukrainskomu pysmenstvi XVI–XVIII st.*, Pedahohichna Presa, Kyiv 1999.
- Weller H., *Lateinische Dichtung der Gegenwart* [in:] „Die Literatur”, 1934, s. 632–635.

²⁴ I. P. Ilin, *Intertekstualnost* [v:] *Sovremennoe zarubezhnoe literaturovedenie (strany Zapadnoy Evropy i SHSA): kontseptsii, shkoly, terminy, sostav*. I. P. Ilin, E. A. Tsurhanova, Intrada, Moskwa 1996, s. 320.